

Jan Olejniczak¹

Pod merytoryczną opieką płk. dr. hab. Marka Bodzianego, prof. Uczelni

WYBRANE MNIEJSZOŚCI NARODOWE W POLSCE I ICH WPŁYW NA SPOŁECZEŃSTWO – STUDIUM PRZYPADKU

Streszczenie: *Mniejszości narodowe praktycznie od zawsze były częścią polskiego społeczeństwa. Burzliwy okres XX w. był niezwykle istotny w kwestiach dotyczących mniejszości narodowych w Polsce. Wydarzenia, które miały miejsce w czasie II wojny światowej i w okresie powojennym, na zawsze zmieniły strukturę narodowościową polskiego społeczeństwa i postrzeganie mniejszości przez Polaków. Sytuacja unormowała się w latach 90. po wprowadzeniu licznych zmian w przepisach prawnych na korzyść mniejszości narodowych, które umożliwiły działaczom swobodną działalność; zarówno polityczną jak i edukacyjną. Celem artykułu jest scharakteryzowanie wybranych mniejszości narodowych występujących w Polsce oraz identyfikacja problemów integracyjnych mniejszości narodowych, zarówno w kontekście wspólnym, jak i historycznym. Jako przedmiot badań przyjęto wpływ mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej na strukturę etniczną Polski oraz jaki wpływ na te mniejszości miały decyzje polskich władz i postrzeganie mniejszości przez Polaków. Po gruntownej analizie danych wtórnych, jako przedmiot badań przyjęto wpływ mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej na polskie społeczeństwo.*

Słowa kluczowe: *Polska, mniejszości narodowe, akcja „Wisła”, demografia*

WSTĘP

Praktycznie od początku powstania I Rzeczypospolitej była ona krajem wielokulturowym, cechującym się tolerancją wobec mniejszości. W szczególności podczas okresu reformacji i kontrreformacji Polska była nazywana tzw. państwem bez stosów, ze względu na stosunkowo niski poziom represji wobec innowierców w porównaniu z państwami Europy Zachodniej. Również w okresie międzywojennym wieloetniczność i wielokulturowość była wizytówką Polski. Według spisu powszechnego z 1921 r., II RP liczyła 27 mln osób, z czego Polacy stanowili około 69% ludności². Natomiast według danych ze spisu ludności przeprowadzonego w 1931 r., język polski jako ojczysty wskazało 68,9% wszystkich mieszkańców II Rzeczypospolitej, czyli prawie 22 mln z 32 mln obywateli³. Konstytucja marcowa, uchwalona w 1921 r. dawała prawo do zrzeszania się, umożliwiając obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych lub wyznaniowych tworzenie za-

¹ Jan Olejniczak – student studiów II stopnia na kierunku Bezpieczeństwo narodowe na Wydziale Nauk o Bezpieczeństwie Akademii Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki.

² Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku, Warszawa 1928. <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=17021> [dostęp: 07.04.2022].

³ Drugi Powszechny Spis Ludności Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 1931 roku, Warszawa 1932. <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=17009&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=5B1A2BE10BF93C4357CEE7476C63AC92-18> [dostęp: 07.04.2022].

kładów dobroczynnych, religijnych, społecznych oraz szkół i innych zakładów wychowawczych⁴. Późniejsza Konstytucja Kwietniowa wręcz zakazywała dyskryminacji obywateli na tle narodowościowym, posiadała zapis – art. 7. mówiący, że „Narodowość człowieka nie może być przyczyną ograniczania jego praw obywatelskich”⁵. Dopiero zmiany granic oraz liczne przesiedlenia po zakończeniu II wojny światowej sprawiły, że polskie społeczeństwo stało się homogeniczne etnicznie i kulturowo. W 1946 r. przeprowadzono pierwszy powojenny spis ludności w Polsce. Według niego w Polsce żyło wtedy niecałe 24 mln osób, z czego 20,5 mln uważało się za Polaków. Największą mniejszością narodową byli wtedy Niemcy, których było ok. 2,3 mln⁶. W latach 50. i 60. w Polsce nastąpiła zmiana wektora polityki narodowościowej na klasową. Po przemianie ustrojowej, która miała miejsce w 1989 r., zmiany w polskim prawie spowodowały zniesienie dotychczasowo obowiązujących ograniczeń, przez co mniejszości narodowe otrzymały możliwość swobodnej organizacji stowarzyszeń, działalności politycznej, a także kształcenia się we własnym języku. W Polsce obecnie występuje wiele mniejszości narodowych. Oprócz licznej mniejszości niemieckiej (zadeklarowanych prawie 148 tys. osób), znaczny udział w strukturze narodowościowej Polski mają także m.in. Ukraińcy (51 tys. osób) i Białorusini (47 tys. osób), chociaż są praktycznie trzykrotnie mniej liczni od mniejszości niemieckiej⁷.

Mniejszości narodowe, jeżeli są dobrze zorganizowane, mogą posiadać niezwykle silne wpływy, przez co są w stanie aktywnie oddziaływać na politykę państwa. Występowanie licznych, niezasymilowanych mniejszości może także destabilizować sytuację w kraju, doprowadzając w skrajnym przypadku do jego upadku. Jednak obecność mniejszości narodowych, oprócz negatywnych aspektów, może nieść liczne korzyści, takie jak np. różnorodność kulturowa, czy pobudzenie funkcjonowania gospodarki ze względu na lepszą dostępność siły roboczej.

Celem niniejszego opracowania jest scharakteryzowanie wybranych mniejszości narodowych występujących w Polsce oraz identyfikacja problemów integracyjnych mniejszości narodowych, zarówno w kontekście współczesnym, jak i historycznym. Jako przedmiot badań przyjęto wpływ mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej na strukturę etniczną Polski oraz to jaki wpływ na te mniejszości miały decyzje polskich władz i postrzeganie mniejszości przez Polaków. Po gruntownej analizie danych wtórnych, jako przedmiot badań przyjęto wpływ mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej na polskie społeczeństwo.

1. POJĘCIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Za mniejszość uznaje się grupę ludzi, która trwale zamieszkuje obszar danego państwa i odróżnia się od większości społeczeństwa językiem, kulturą, po-

---

⁴ Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1921 Nr 44, poz. 267).

⁵ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. 1935 Nr 30, poz. 227).

⁶ Powszechny Sumaryczny Spis Ludności z dnia 14 lutego 1946 roku, Warszawa 1947; W spisie zaznaczono, że podane liczby mogą nie być dokładne ze względu na występujące liczne migracje m.in. wysiedlenia Niemców z Ziemi Odzyskanych, czy przesiedlenia ludności z terenów Kresów Wschodnich.

⁷ *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Warszawa 2015.

chodzeniem, bądź religią. Mniejszości narodowe charakteryzują się posiadaniem własnego państwa i przynależnością do innego narodu, jednak z różnych względów zamieszkują i żyją w innym państwie⁸. W Polsce mniejszości narodowe są chronione prawem przez Konstytucję, specjalnie uchwalone w tym celu ustawy oraz przepisy prawa międzynarodowego. Tradycyjnie w Polsce mianem mniejszości narodowej określano zazwyczaj społeczności mieszkające na polskich ziemiach od wielu lat, posiadające własne struktury organizacyjne, które dobrze zaadoptowały się w polskim społeczeństwie. Przy podejmowaniu zagadnienia mniejszości narodowych warto pamiętać o tym, że jest ono jedynie częścią szerszego i bardziej ogólnego pojęcia mniejszości i stanowi tylko jeden z wielu elementów całej klasyfikacji mniejszości.

2. MNIEJSZOŚCI NARODOWE WYSTĘPUJĄCE W POLSCE PRZED II WOJNĄ ŚWIATOWĄ I W OKRESIE POWOJENNYM

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. polskie władze stanęły przed ogromnym wyzwaniem, jakim było połączenie systemów prawnych, finansowych i administracji występujących w trzech zaborach. Niezwykle trudną kwestią było także scalenie wielonarodowego społeczeństwa zamieszkującego ziemie II Rzeczypospolitej. Naród polski po 123 latach niewoli miał liczne problemy z akceptacją ludzi mówiących w innych językach, bądź będących odmiennego wyznania. Władzy w tamtym czasie udało się zachować jednak całkiem dobrą spójność wśród społeczeństwa, które nie wdawało się w większe konflikty i potrafiło funkcjonować w zgodzie⁹. Szczególnym przypadkiem były Kresy Wschodnie, gdzie na niektórych obszarach ludność ukraińska, czy białoruska stanowiła większość. Polska w obliczu tak liczego zróżnicowania społeczeństwa, aby uniknąć destabilizacji kraju, musiała wprowadzić zasady gwarantujące tolerancję mniejszości narodowych, których część została praktycznie w całości zasymilowana.

Konsekwencje działań, które miały miejsce podczas II wojny światowej spowodowały liczne zmiany w strukturze polskiego społeczeństwa i na zawsze zmieniły obraz mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej. Holokaust, powojenne zmiany granic i liczne ruchy migracyjne, a także masowe wysiedlanie ludności niemieckiej z Ziemi Odzyskanych, spowodowały drastyczne zredukowanie wszystkich mniejszości narodowych. Niektóre szacunki mówią, że około 1954 r. mniejszości narodowe stanowiły 2,5% ogółu ludności (Tabela 1.), co daje bardzo dużą zmianę w porównaniu z danymi z 20-lecia międzywojennego, kiedy mniejszości stanowiły jedną trzecią mieszkańców Polski¹⁰.

---

⁸ Encyklopedia Polskiego Wydawnictwa Naukowego.

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mniejszosci;3942384.html> [dostęp: 27.03.2022].

⁹ E. Mironowicz, *Polityka narodowościowa w PRL*, Białystok 2000, s. 5.

¹⁰ J. Tomaszewski, *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*, Warszawa 1991, s. 45.

Tabela 1. Szacunkowa liczebność mniejszości narodowych w Polsce w 1954 r.

Narodowość	Liczba w tys.	Odsetek ogółu ludności
Niemcy	200	0,7
Ukraińcy	162	0,6
Białorusini	148	0,6
Żydzi	70	0,3
Słowacy	19	0,1
Rosjanie	17	0,1
Romowie	12	0,0
Litwini	9	0,0
Grecy i Macedończycy	9	0,0
Czesi	2	0,0

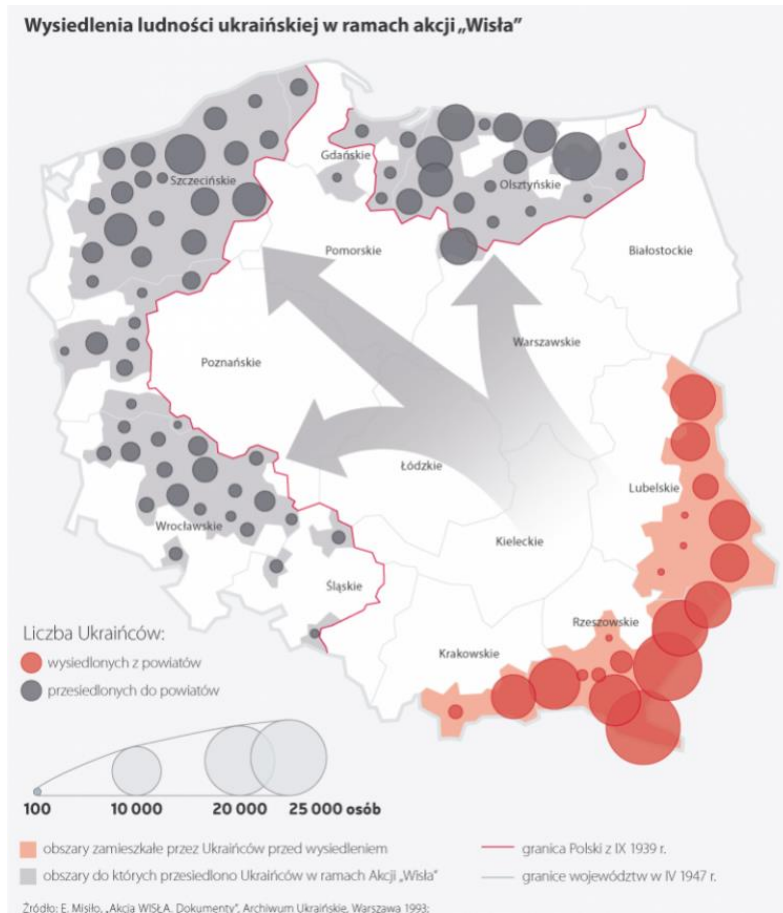
Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Kwilecki, *Mniejszości narodowe w Polsce Ludowej*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1963 nr 4, s. 98

Tabela 1. przedstawia szacunkową liczbę osób należącą do poszczególnych narodowości, wraz z ich udziałem procentowym w stosunku do całego społeczeństwa. Można zauważyć że największymi mniejszościami narodowymi byli w tym okresie Niemcy, Ukraińcy oraz Białorusini, co odpowiada w pewnym stopniu obecnej polskiej strukturze narodowościowej. Choć różnorodność i liczba mniejszości narodowych uległa zmniejszeniu, to wbrew obiegowej opinii popularnej w Polsce Ludowej, zwłaszcza w latach 70., mniejszości narodowe nadal stanowiły znaczną część społeczeństwa, jednak znacznie mniejszą od tej sprzed wojny. Liczby przedstawione w Tabeli 1. prawdopodobnie są niedoszacowane, ze względu na to, że całkowicie pomijały osoby, które nie miały jednoznacznie sprecyzowanej świadomości narodowej¹¹.

3. ZMIANA POPULACJI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH PO AKCJI „WISŁA” ORAZ W KONSEKWENCJI WYDARZEŃ Z MARCA ‘68

Ważnym wydarzeniem mającym wpływ na mniejszości narodowe w Polsce miała akcja „Wisła”. Była to operacja militarna przeprowadzona w 1947 r., mająca na celu deportację ludności ukraińskiej z terenów wschodniej Polski oraz likwidację aktywnie działających struktur OUN i UPA działających na terenie Rzeszowszczyzny i Lubelszczyzny (Rysunek 1.).

¹¹ *Ibidem*, s. 45.

Rysunek 1. Przesiedlenia ludności w ramach akcji „Wisła”

Źródło: Infografika PAP. <https://dzieje.pl/artykuly-histeryczne/akcja-wisla> [dostęp: 28.03.2022]

W operacji uczestniczyli żołnierze LWP z 5 Dywizji Piechoty, żołnierze KBW (Rysunek 2.) oraz inne formacje, wliczając w to WOP, Milicję i ORMO liczące w sumie około 20 tys. osób¹². Jako jedną z głównych przyczyn operacji podaje się zabójstwo gen. Karola Świerczewskiego, który zginął w zasadzce przygotowanej przez UPA w marcu 1947 r., jednak sama akcja została zaplanowana kilka miesięcy wcześniej. Formalna decyzja o jej rozpoczęciu została podjęta przez Komitet Centralny PPR, jednak prawdopodobnie zapadła ona wcześniej w Moskwie, ze względu na to, że równoległe władze ZSRR prowadziły akcję „Z” o podobnym charakterze na terenie ukraińskiej SRR. W wyniku akcji „Wisła”, siły UPA liczące ok. 1500 żołnierzy zostały rozbite – części z nich udało się uciec za granicę.

¹² Encyklopedia Polskiego Wydawnictwa Naukowego. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wisla;3996729.html> [dostęp: 28.09.2022]

Rysunek 2. Fotografia przedstawiająca żołnierzy batalionu KBW Poznań
Źródło: J. Pisuliński, *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2020

Przesiedlenia objęły ok. 140 tys. ludzi zamieszkujących tereny województw lubelskiego, rzeszowskiego oraz krakowskiego, którzy nie zostali wywiezieni w głąb Związku Radzieckiego. Zostali oni osiedleni w większości na obszarze Ziemi Odzyskanych¹³. Przesiedleńcy mieli niewiele czasu i możliwości na zabranie swojego dobytku (wg instrukcji były to około 2 godziny), więc wszystko co zostawili było zabezpieczane przez żołnierzy i przekazywane lokalnym władzom, a w następnej kolejności Komitetom Osiedleńczym, bądź samopomocy chłopskiej. Sprawę pozostawionych nieruchomości regulował specjalnie w tym celu wydany dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o przejęciu na własność państwa niepozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego¹⁴.

Obecnie istnieje wiele interpretacji i ocen tej operacji – głównie negatywnych. Zarówno strona ukraińska, jak i niektórzy polscy badacze jednoznacznie ją potępiłi, jednak trzeba zwrócić uwagę na to, że w tamtym czasie akcja „Wisła” była pewnego rodzaju koniecznością, ze względu na intensywną działalność Ukraińskiej Powstańczej Armii, która prawdopodobnie nie ustałaby samoistnie, a nawet mogłaby dalej eskalować. Okres po zakończeniu II wojny światowej obfitował w konflikty na tle narodowościowym, jednak pod koniec lat 40. sytuacja uległa stabilizacji, a niekorzystne położenie mniejszości narodowych (szczególnie Ukraińców, Białorusinów oraz Niemców) uległo zmianie na korzyść. Już na początku lat 50. zaczęły powstawać szkoły niemieckie oraz białoruskie i niedługo potem także ukraińskie oraz litewskie. Niestety poprawa nie trwała długo, umożliwiona od 1956 r. emigracja Niemców i Żydów, a także względy praktyczne, m.in. słaba znajomość języka polskiego przez dzieci uczęszczające do szkół dla mniejszości, która praktycznie utrudniała dalszą naukę i samo funkcjonowanie w Polsce, spowodo-

¹³ C. Partacz, *Akcja „Wisła” – banderowcy mordowali, Polacy wysiedlali*, „Tygodnik Przegląd”, 23.04.2017. <https://www.tygodnikprzeklad.pl/akcja-wisla-banderowcy-mordowali-polacy-wysiedlali/>.

¹⁴ *Vide*, Dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o przejęciu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego (Dz.U.1949.46.339).

wały zanik tych szkół (utrzymały się jedynie szkoły litewskie oraz słowackie). W tamtym czasie PZPR rozpoczęło zwalczanie nacjonalizmu, który był skierowany przeciwko mniejszościom narodowym i etnicznym, co sprzyjało organizowaniu się różnego rodzaju działaczom¹⁵. Kolejne zmiany w strukturze etnicznej Polski i w postrzeganiu mniejszości narodowych przyniosły wydarzenia z drugiej połowy lat 60., a w szczególności tzw. Marzec '68. W latach 1967-68 miał miejsce duży kryzys w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, co wywołało wewnętrzne walki pomiędzy frakcjami w partii. Postępujący równolegle kryzys społeczny władze partyjne chciały zażegnać poprzez przyjęcie skrajnych postaw antysemickich, które oparte były głównie na stereotypach i uprzedzeniach. Działania PZPR doprowadziły w końcu do największej w Europie kampanii antysemickiej od lat 50., a następnie masową emigrację Żydów z Polski¹⁶.

Kiedy prawie równolegle do tych wydarzeń, w latach 60. i 70. XX w. zaczęły pojawiać się pierwsze prace, które skupiały się na analizie mniejszości narodowych w powojennej Polsce, zauważalnie wzrosło zainteresowanie badaczy kwestiami związanymi z mniejszościami. Jednak największe zmiany i rozwój badań nastąpił w latach 80. i później 90.

4. KWESTIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE PO TRANSFORMACJI USTROJOWEJ

Od początku lat 90. do czasów współczesnych można zauważyć znaczny rozwój świadomości społecznej wśród mniejszości narodowych. Liczni działacze ciągle rozszerzają działalność na rzecz swoich społeczności, zarówno poprzez tworzenie różnego rodzaju organizacji, jak i działalność w strukturach samorządowych. W kontekście funkcjonowania państwa, kwestie mniejszości, które miały i dalej posiadają duży wkład w budowanie polskiej państwowości i struktur społecznych, są niezwykle ważne. Wobec tego, w celu umożliwienia dalszego rozwoju oraz uniknięcia konfliktów, niezbędna jest dalsza współpraca z mniejszościami na poziomie centralnym i lokalnym. Jednak aby współpraca była możliwa oraz skuteczna, konieczne jest bliższe zapoznanie się z mniejszościami występującymi obecnie w Polsce (Tabela 2.).

Tabela 2. Mniejszości narodowe w Polsce według spisu powszechnego z 2002 r.

Mniejszości narodowe – osoby posiadające obywatelstwo polskie i deklarujące narodowość:		Liczba	% ogółu ludności Polski
		234 202	0,613
1	białoruską	47 640	0,125
2	czeską	386	0,001
3	litewską	5 639	0,015
4	niemiecką	147 094	0,385

¹⁵ J. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 52.

¹⁶ P. Osęka, *op. cit.*, Kraków 2008, s. 8.

5	ormiańską	262	0,001
6	rosyjską	3 244	0,008
7	słowacką	1 710	0,004
8	ukraińską	27 172	0,071
9	żydowską	1 055	0,003

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu*, Główny Urząd Statystyczny. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowosci-oraz-jezyka/> [dostęp: 27.03.2022]

Na podstawie wyżej przedstawionych danych, można stwierdzić że najliczniejszymi mniejszościami na 2 lata przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej byli: Niemcy, Białorusini, Litwini, Rosjanie oraz Ukraińcy. Razem wszystkich osób posiadających polskie obywatelstwo i deklarujących inną narodowość było ok. 234 tys., na tle całego społeczeństwa było to niewiele ponad 0,6% całej ludności, więc udział mniejszości narodowych w tamtym czasie był stosunkowo niewielki.

Mniejszość białoruska tradycyjnie zamieszkiwała i zamieszkuje obecnie głównie teren województwa podlaskiego. Według narodowego spisu powszechnego ludności, który został przeprowadzony w 2002 r., przynależność do mniejszości białoruskiej zadeklarowało 47 640 obywateli, w tym w województwach: podlaskim – 46 041, mazowieckim – 541, warmińsko-mazurskim – 226, lubelskim – 137, pomorskim – 117, zachodnio-pomorskim – 117. Przedstawiciele tej mniejszości zasiadają we władzach samorządowych (zwłaszcza w województwie podlaskim), posiadając większość w niektórych radach gmin oraz powiatów. Mniejszość białoruska posiada także swoich przedstawicieli w Sejmie i Senacie RP. Już na początku 1990 r. w Białymstoku powstało Białoruskie Zjednoczenie Demokratyczne (BZD), co można uznać za pierwszą w Polsce partię mniejszości narodowej, założoną po upadku komunizmu. Niestety jej kandydaci w przeciwieństwie do przedstawicieli mniejszości niemieckiej nie odnieśli żadnych szczególnych sukcesów i uległa ona w ciągu kolejnych lat stopniowej marginalizacji, co doprowadziło ostatecznie do jej rozwiązania oraz wymusiło przejście członków BZD do ogólnopolskich komitetów wyborczych (głównie lewicowych), dzięki czemu mieli oni szansę na dostanie się do parlamentu¹⁷. W województwie podlaskim istnieje 25 szkół podstawowych, 2 przedszkola i 2 licea ogólnokształcące, w których zorganizowane jest nauczanie języka białoruskiego jako języka ojczystego w formie dodatkowej nauki¹⁸. Większość Białorusinów w Polsce jest wyznania prawosławnego.

Główne organizacje mniejszości białoruskiej w Polsce to (stan na 2004 r.):

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne;
- Związek Białoruski w RP;
- Związek Młodzieży Białoruskiej;

¹⁷ M. Barwiński, *Mniejszości narodowe i etniczne w polskiej przestrzeni publicznej*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej”, 2016, Tom 5, s. 109.

¹⁸ *Informacje na temat stanu edukacji mniejszości białoruskiej w województwie podlaskim*. <https://kuratorium.bialystok.pl/category/ksztalcenie-i-wychowanie/ksztalcenie-mniejszosci-narodowych> [dostęp: 28.09.2022].

- Rada Programowa Tygodnika „Niwa”;
- Białoruskie Stowarzyszenie Literackie „Białowieża”;
- Białoruskie Zjednoczenie Demokratyczne;
- Białoruskie Towarzystwo Historyczne;
- Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich;
- Białoruskie Zrzeszenie Studentów¹⁹.

Mniejszość litewska, podobnie jak białoruska, jest skupiona w województwie podlaskim. W spisie powszechnym z 2002 r. przynależność do mniejszości litewskiej zadeklarowało 5 639 osób zamieszkujących w województwach: podlaskim – 5 097, mazowieckim – 99, warmińsko-mazurskim – 83, pomorskim – 75, zachodniopomorskim – 67, dolnośląskim – 53. Największe skupisko mniejszości litewskiej znajduje się w gminie Puńsk, gdzie Litwini stanowią zdecydowaną większość populacji. Mają oni także swoich przedstawicieli w radach powiatu na terenie województwa podlaskiego. Mniejszość litewska posiada możliwość uczenia się w języku litewskim w 2 szkołach podstawowych oraz 1 przedszkolu i 1 liceum ogólnokształcącym, które zlokalizowane są na terenie gminy Puńsk²⁰. W kwestii religijnej, Litwini należą w większości do Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje mniejszości litewskiej w Polsce to (stan na 2004 r.):

- Wspólnota Litwinów w Polsce;
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce;
- Stowarzyszenie Młodzieży Litewskiej;
- Fundacja Seina;
- Fundacja im. bpa. Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski w Sejnach”²¹.

Mniejszość ukraińska według spisu powszechnego z 2002 r. liczyła 27 172 osoby, jej przedstawiciele zamieszkiwali województwa: warmińsko-mazurskie – 11 881, zachodniopomorskie – 3 703, podkarpackie – 2 984, pomorskie – 2 831, dolnośląskie – 1 422, podlaskie – 1 366, lubuskie – 615, mazowieckie – 579, małopolskie – 472, lubelskie – 389, śląskie – 309. Tradycyjnie Ukraińcy zamieszkiwali tereny wschodnich województw i tzw. Kresów. Opisana wcześniej akcja „Wisła” spowodowała wysiedlenie większości osób pochodzenia ukraińskiego z terenów Lubelszczyzny, Podlasia i Podkarpacia, które zostały w granicach Polski po zakończeniu II wojny światowej. Ukraińcy, którzy zdecydowali się zostać w Polsce, osiedlani byli głównie na Ziemiach Odzyskanych, czyli w dzisiejszych województwach warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, lubuskim i dolnośląskim. Części z nich udało się uniknąć wysiedlenia, bądź zezwolono im na powrót w 1956 r., przez co utrzymały się niewielkie skupiska mniejszości ukraińskiej w województwach podkarpackim i małopolskim. Mniejszość ukraińska, podobnie jak dwie poprzednie opisane mniejszości, także posiada swoich przedstawicieli we władzach samorządowych (głównie na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego) oraz ma możliwość kształcenia się w języku ukraińskim na poziomie szkoły podstawowej i średniej, m.in. w Legnicy (Dolny Śląsk), Górowie Iławieckim i Bartoszy-

¹⁹ J. Koral, *Mniejszości narodowe w Polsce po 1989 r.*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 2004, R. 11, s. 247.

²⁰ Samorządowy portal internetowy gminy Puńsk. <https://www.ugpunsk.pl/asp/szkoly,57,,1> [dostęp: 28.09.2022].

²¹ J. Koral, *op. cit.*, s. 249.

cach (Warmia i Mazury), Przemysłu (Podkarpacie) i w Białym Borze²². Ukraińcy mieszkający w Polsce należą w większości do Kościoła Greckokatolickiego oraz Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje mniejszości ukraińskiej w Polsce to (stan na 2004 r.):

- Związek Ukraińców w Polsce;
- Związek Niezależnej Młodzieży Ukraińskiej;
- Związek Ukraińców Podlasia;
- Ukraińskie Towarzystwo Lekarskie;
- Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce;
- Stowarzyszenie Ukraińców – Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego;
- Bractwo Cerkiewne św. Włodzimierza;
- Fundacja Kultury Ukraińskiej;
- Fundacja św. Włodzimierza Chrzciela Rusi Kijowskiej²³.

5. STATYSTYCZNE UJĘCIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH WYSTĘPUJĄCYCH W POLSCE WEDŁUG SPISU POWSZECHNEGO z 2011 R.

Narodowy Powszechny Spis (NPS) Ludności z 2011 r. (Tabela 3.) dostarczył wiele istotnych danych dotyczących struktury narodowościowej i etnicznej w Polsce. Po raz pierwszy w historii polskich spisów powszechnych została zapewniona możliwość wyrażania złożonych tożsamości narodowo-etnicznych. Spis ten był realizowany sposobem mieszanym, tzn. dane w nim zawarte pochodziły zarówno z rejestrów urzędowych, jak i wyników badań reprezentacyjnych. Obejmował on wszystkie osoby stale zamieszkałe i czasowo przebywające na terenie RP, osoby niemające miejsca zamieszkania oraz wszystkie mieszkania oraz budynki zamieszkałe. W spisie nie uwzględniono służb dyplomatycznych innych państw oraz należących do nich nieruchomości. W badaniu struktury narodowościowo-etnicznej za podstawowe uznano dane pochodzące z badania reprezentacyjnego, uzupełnianego przez wyniki uzyskane w drodze samospisu internetowego obywateli oraz specjalnego badania przeprowadzonego w 86 tzw. gminach mniejszościowych, które było realizowane na całości populacji tych gmin²⁴.

Tabela 3. Ludność faktycznie zamieszkała w Polsce według struktury identyfikacji narodowo-etnicznych według spisu powszechnego z 2011 r.

Identyfikacja narodowo-etniczna	Ogółem w tys.	% ogółu ludności Polski
Wyłącznie polska	35 251	91,56
Polska i niepolska	834	2,17
Wyłącznie niepolska	554	1,44
W tym dwie niepolskie	38	0,10

²² *Gazeta dla Ukraińców w Polsce*. <https://pl.naszwybir.pl/ukrainskie-szkoly-czekaja/> [dostęp: 29.09.2022].

²³ J. Koral, *op. cit.*, s. 250.

²⁴ Ustawa z dnia 4 marca 2010 o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. (Dz.U. 2010 nr 47 poz. 277).

Wybrane mniejszości narodowe (...)

Nieustalona	1 862	4,84
Polskie – razem	36 085	93,72
Niepolskie – razem	1 388	3,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, Główny Urząd Statystyczny.
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechno/nsp-2011/nsp-2011-wyniki-wstepne/przynaloznosc-narodowo-etniczna-ludnosci-nsp-2011,1,1.html>
 [dostęp: 27.09.2022]

Wyżej przedstawione dane wskazują na to, że w polskim społeczeństwie zdecydowanie dominuje ludność posiadająca jednorodną polską tożsamość narodową, która stanowi nieco ponad 90% ogółu. Należy także zwrócić uwagę na wzrost poczucia odrębności etnicznej społeczności regionalnych, m.in. śląskiej oraz kaszubskiej, jednak w większości są to osoby identyfikujące się także z polską narodowością. Według oficjalnych wyników badania, 834 tys. osób (czyli ok. 2,17% ogółu ludności) zadeklarowało równocześnie polską oraz inną niż polska tożsamość narodowo-etniczną, z kolei deklarujących wyłącznie niepolską przynależność narodową lub etniczną było 524 tys. (1,44% wszystkich badanych), z czego 38 tys. zadeklarowało identyfikację z dwiema niepolskimi narodowościami²⁵ (Tabela 4.).

Tabela 4. Ludność faktycznie zamieszkała w Polsce według rodzaju i kolejności wybranych identyfikacji narodowo-etnicznych według spisu powszechnego z 2011 r.

Identyfikacja narodowo-etniczna	Identyfikacja pierwsza	W tym jako jedyna	Identyfikacja druga	Razem – niezależnie od liczby i kolejności deklaracji	W tym występująca z polską
W tys.					
Polska	37 310	36 522	83	37 393	Nie dotyczy
Inna niż polska - razem	679	550	834	1 467	871
Ukraińska	38,4	27,6	12,6	51	20,8
Białoruska	36,4	30,2	10,4	46,8	15,6
Litewska	5,6	4,8	2,3	7,9	3
Nieustalona	521,5	Nie dotyczy	Nie dotyczy	521,5	Nie dotyczy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, Główny Urząd Statystyczny.
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechno/nsp-2011/nsp-2011-wyniki-wstepne/przynaloznosc-narodowo-etniczna-ludnosci-nsp-2011,1,1.html>
 [dostęp: 28.09.2022]

²⁵ S. Łodziński, K. Warmińska, G. Gudaszewski (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku*, Warszawa 2015, s. 64.

Podczas analizowania wyżej przedstawionych wyników badania można stwierdzić, że spora część respondentów wyrażających identyfikację z mniejszościami ukraińską, białoruską oraz litewską, odczuwa także polską tożsamość narodową. Pomimo występowania stosunkowo niewielkich społeczności mniejszości narodowych, na podstawie uzyskanych danych można już precyzyjnie ustalić gdzie znajdują się skupiska osób o innej niż polska tożsamości narodowo-etnicznej lub o tożsamości złożonej (czyli np. polskiej i innej niż polska). Ludność ukraińska i białoruska zamieszkiwała głównie tereny miast, natomiast litewska w większej części wskazała miejsce zamieszkania na terenach wiejskich. Największy odsetek mniejszości ukraińskiej znajdował się w województwach mazowieckim oraz warmińsko-mazurskim, natomiast zdecydowana większość respondentów identyfikujących się z mniejszością białoruską, a także litewską zamieszkiwała województwo podlaskie. Nie ulega wątpliwości, że wprowadzone w NSP z 2011 r. podwójne deklaracje narodowościowe utrudniły analizę struktury narodowo-etnicznej Polski i zdecydowanie skomplikowały jej obraz. Najbardziej widoczny wzrost można zaobserwować w dziedzinie identyfikacji regionalnych (m.in. śląskiej i kaszubskiej). Jednak niezależnie od komplikacji, wprowadzone zmiany przyczyniły się do lepszej identyfikacji mniejszości narodowych oraz etnicznych, co przekłada się na zwiększenie wiarygodności tego badania. Zasadnicza różnica pomiędzy spisami ludności z 2002 i 2011 r. polega na tym, że w poprzednim spisie respondenci mogli zadeklarować tylko jedną przynależność, podczas gdy w NSP z 2011 r. mieli już oni możliwość wyrażenia podwójnych identyfikacji²⁶.

Bez wątpienia Narodowy Spis Powszechny z 2011 r. był niezwykle ambitnym projektem, wymagającym pod względem organizacyjnym oraz metodologicznym. Warto zwrócić uwagę na podjęte działania w zakresie poprawy skuteczności oraz jakości przeprowadzanych badań, co przełożyło się na zdecydowanie większą wartość naukową uzyskanych w tym przedsięwzięciu danych. Wprowadzona integracja wyników pochodzących zarówno z badań reprezentacyjnych, jak i rejestrów administracyjnych, przyczyniła się do zwiększenia wiarygodności tego badania oraz z pewnością poprawi skuteczność przyszłych badań. Spis ludności z 2011 r. jest pierwszym w historii Polski spisem powszechnym przeprowadzonym na tak dużą skalę, nie bez znaczenia są także wprowadzone w kwestionariuszach pytania dotyczące tematów etnicznych. Dzięki temu spis ten jest w stanie zapewnić wiarygodne dane dotyczące struktury polskiego społeczeństwa i umożliwić dalsze badania w zakresie mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce²⁷.

PODSUMOWANIE

W polskim społeczeństwie praktycznie od zawsze obecne były mniejszości narodowe. Niewątpliwie miały one ogromny wkład w polską kulturę i historię. Szczególnym przypadkiem są mniejszości ukraińska, białoruska oraz litewska. W wyniku wydarzeń historycznych oraz prowadzonej polityki dochodziło do licznych problemów i animozji pomiędzy Polakami a przedstawicielami tych mniej-

---

²⁶ *Struktura narodowo-etniczna (...), op. cit., s. 29-50.*

²⁷ S. Łodziński (red.), K. Warmińska (red.), G. Gudaszewski (red.), *op. cit., s. 155.*

szości. Ludzie, którzy przez wiele lat żyli w pokoju obok siebie, potrafili stać się największymi wrogami. Obecnie wiele z tych problemów zostało rozwiązanych, jednak część z nich wciąż pozostaje żywa w pamięci ludzi i doprowadza do nowych konfliktów, co szczególnie wykorzystywane jest do celów politycznych, bądź działań związanych z prowadzeniem wojny informacyjnej. Dlatego w tej kwestii niezwykle ważne jest prowadzenie dalszych badań i obiektywna analiza faktów, zarówno w celu uniknięcia eskalacji starych konfliktów, jak i powstawania nowych. Struktura narodowościowa Polski zmieniała się z biegiem lat. I i II Rzeczpospolita były państwami wielokulturowymi, ze względu na rozległe terytorium oraz obecną praktycznie od zawsze wolność w zakresie wyznawanej religii, a także w innych obszarach społecznych. Po II wojnie światowej sytuacja uległa drastycznej zmianie poprzez ustalenie nowych granic i prowadzoną politykę przez władze PRL, co doprowadziło do znacznej homogeniczności polskiej struktury społecznej. Liczne zmiany w przepisach prawnych, które nastąpiły po 1990 r. pozwoliły po wielu latach ograniczeń przedstawicielom mniejszości na prowadzenie swobodnej działalności politycznej oraz edukacyjnej, co przełożyło się na znaczne zwiększenie aktywności wielu działaczy. Niestety nie wszystkim mniejszościom narodowym udało się utrzymać początkowy entuzjazm, przez co zaczęły one stopniowo tracić na znaczeniu i ulegać marginalizacji. Jednym z największych zagrożeń dla zachowania tożsamości narodowej i obecności w przestrzeni publicznej mniejszości narodowych w Polsce jest postępująca obojętność ich przedstawicieli, którzy ze względu na niewielką liczebność, często duże rozproszenie oraz wysoki stopień asymilacji, nie mają możliwości wykorzystania nadanych im przywilejów, bądź nie mają chęci podejmowania dalszej działalności na rzecz swoich społeczności.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

1. Dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o przejęciu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego (Dz.U.1949.46.339).
2. Ustawa z dnia 4 marca 2010 o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. (Dz.U. 2010 nr 47 poz. 277).
3. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. 1935 Nr 30, poz. 227).
4. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych, oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005 Nr 17, poz. 141).
5. Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1921 Nr 44, poz. 267).

Pozycje zwarte

6. Budyta-Budzyńska M., *Mniejszości narodowe – bogactwo czy problem? Instytucjonalizacja mniejszości narodowych w Polsce w latach 1989–2002*, Warszawa 2003.

7. Jagiełło M., *Partnerstwo dla przyszłości – szkice o polityce wschodniej i mniejszościach narodowych*, Warszawa 1995.
8. Łodziński S., *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005.
9. Łodziński S., Warmińska K., Gudaszewski G. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku*, Warszawa 2015.
10. Kwilecki A., *Mniejszości narodowe w Polsce Ludowej*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1963 nr 4, s. 98.
11. Mironowicz E., *Polityka narodowościowa w PRL*, Białystok 2000.
12. Osęka P., *Marzec '68*, Kraków 2008.
13. Pisuliński J., *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2020.
14. Pogorzała E., *Szkolnictwo mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w okresie transformacji*, [w:] Michalik E., Chałupczak H. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, Lublin 2006.
15. Tomaszewski J., *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*, Warszawa 1991.

Artykuły z czasopism

16. Barwiński M., Leśniewska K., *Sytuacja mniejszości narodowych w Polsce i na Litwie – studium porównawcze*, „Przegląd Geograficzny”, 2014, 86.
17. Barwiński M., *Mniejszości narodowe i etniczne w polskiej przestrzeni publicznej*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej”, 2016, tom 5.
18. Barwiński M., *Struktura narodowościowa Polski w świetle wyników spisu powszechnego z 2011 roku*, „Przegląd Geograficzny”, 2014, 86.
19. Chodubski A., *70 lat do różnorodności. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, 2016, tom XIII.
20. Czerwonna S.M., *Mniejszości narodowe i etniczne w strategii kulturowo-politycznej państwa polskiego: czy jest to model idealny?*, „Nowa Polityka Wschodnia”, 2011, nr 1.
21. Koral J., *Mniejszości narodowe w Polsce po 1989 r.*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 2004, R. 11.
22. Rykała A., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce z perspektywy geografii politycznej*, „ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS. FOLIA GEOGRAPHICA SOCIO-ECONOMICA”, 2014, 17.

Źródła internetowe

23. Drugi Powszechny Spis Ludności Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 1931 roku, Warszawa 1932.
<http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=17009&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=5B1A2BE10BF93C4357CEE7476C63AC92-18>.
24. Encyklopedia Polskiego Wydawnictwa Naukowego.
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/mniejszosci;3942384.html>
25. Encyklopedia Polskiego Wydawnictwa Naukowego.
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wisla;3996729.html>
26. *Gazeta dla Ukraińców w Polsce*. <https://pl.naszwybir.pl>.

27. Infografika PAP. <https://dzieje.pl/artykuly-histeryczne/akcja-wisla>.
28. *Informacje na temat stanu edukacji mniejszości białoruskiej w województwie podlaskim*. <https://kuratorium.bialystok.pl>.
29. Partacz C., *Akcja „Wisła” – banderowcy mordowali, Polacy wysiedlali*, „Tygodnik Przegląd”, 23.04.2017. <https://www.tygodnikprzeglad.pl/akcja-wisla-banderowcy-mordowali-polacy-wysiedlali/>.
30. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku, Warszawa 1928. <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=17021>.
31. Samorządowy portal internetowy gminy Puńsk. <https://www.ugpunsk.pl/asp/szkoly,57,,1>.
32. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu*, Główny Urząd Statystyczny. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechno-narodowe-spisy-powszechno-narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechno-2002-narodowosci-oraz-jezyka/>.
33. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, Główny Urząd Statystyczny. <https://stat.gov.pl/spisy-powszechno-nsp-2011/nsp-2011-wyniki-wstepne/wyniki-narodowego-spisu-powszechno-ludnosci-i-mieszkan-2011,3,1.html>.

Pozostałe

34. *Informacje sygnałne – Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2018*, Warszawa 2019.
35. *Powszechny Sumaryczny Spis Ludności z dnia 14 lutego 1946 roku*, Warszawa 1947.
36. *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Warszawa 2015.

SELECTED NATIONAL MINORITIES IN POLAND AND THEIR IMPACT ON SOCIETY – CASE STUDY

Summary: *National minorities have practically always been part of Polish society. The turbulent period of the 20th century was extremely important in matters concerning national minorities in Poland. The events that took place during World War II and in the post-war period forever changed the ethnic structure of Polish society and the perception of minorities by Poles. The situation normalized in the 90s after introducing numerous changes in legal regulations in favor of national minorities, which allowed activists to freely act both politically and in education. The aim of the article is to characterize selected national minorities in Poland and to identify their integration problems, both in the contemporary and historical context. After a thorough analysis of secondary data, the subject of research assumed by the author was the influence of the Ukrainian, Belarusian and Lithuanian minorities on Polish society.*

Jan Olejniczak

Keywords: *Poland, national minorities, the "Vistula" operation, demography*